

דבר העורך

שפה אחת וריבוי שפות: גילוי והסתרה של משמעויות

השפות השונות שבעולמנו, כגון צרפתית, ערבית, עברית או מנדרינית, הן כלים לביטוי של התוכן והמשמעות הקיימים בעולם ולחיבורים שביניהם. למשל, הערך 'חתול' בוויקיפדיה מבואר ב־272 שפות שונות, 'משפחה' מופיע ב־192 שפות, ו'אדם' ב־225. כל השפות מתייחסות באופן כוללני לאותה מהות, לאותה משמעות. אף על פי כן כל אחת מאירה גם צד משמעות, שהוא ייחודי למאפיינים הייחודיים שלה ושל התרבות הדוברת אותה ושאינו יתר השפות תופסות. במילים אחרות, כל שפה משמשת את דובריה לאחיזה במשמעויות המשותפות בעולם, לייצוג ולתקשורת ביננו ביחס אליהן. אולם, כמו כל הגדרה וסימון, היא מאירה רק פן מסוים, תחום ומוגדר, של מהות ומשמעות בעולם שלנו, ובהכרח היא גם מסתירה היבטים וצדדים אחרים. באופן פרדוקסלי, לצד הביטוי שהשפות שלנו נותנות לאותו היבט מואר של משמעות, שאולי את עיקרו הן תופסות יחסית באופן חופף, כל אחת מהן בהכרח מסתירה, או לפחות מרחיקה את תשומת הלב, מהיבטי משמעות אחרים, שגם הם שואפים לאור ולביטוי.

הסיפור המקראי על מגדל בבל משקף את השאיפה לאור ולביטוי של אותם מרחבי משמעויות שהשפה שאנו דוברים מסתירה. סיפור זה מעורר שאלה: מדוע "בָּלֵל" (בלבל) אלוהים את אותה "שִׁפְהָ אֶחָת וְדַבָּרִים אֶחָדִים" (בראשית יא א) שהיו בארץ, ויצר הרבה שפות? מה הפגם בשפה אחת משותפת לכולם? הסיפור מציע את הרעיון שאם אנו אוהבי אמת, עלינו להכיר בכך ששפה מסוימת אחת, שתעמיד את עצמה כשפה היחידה, תסתיר את האמת הרבה יותר מאשר תגלה אותה. ניסיון ליצור שפה אחת בעולם שלנו עשוי לכאורה לאפשר בניית מגדל שראשו בשמיים, אך מגדל זה יטיל צל ויסתיר תכנים ומשמעויות אחרים ורבים, ירחיק אותנו מאוד מהאמת, וכמו מגדל בבל חיינו יהפכו לגבוהים לכאורה, צרים ודלים. לעומת זאת, ריבוי שפות ונקודות מבט מתוך ניסיון ללמוד זו מזו ולהרחיב האחת באמצעות זולתה את ההשקפה על המשמעויות והמהויות בעולמנו, עם כל הזרות והמאמץ הכרוכים בכך, דווקא מביא לידי ביטוי רחב ונאמן יותר של האמת ומקרב אותנו אליה.

גיליון 24 של לקסיקון הוא גיליון נושא, ומטרתו להסב את המבט אל העברית כשפה שנייה בכלל ועבור דוברי ערבית בפרט. הוא קורא לנו לשים לב להקשרי המדיניות, המרחב הגיאוגרפי והמרחב הבלשני שבהם העברית נוכחת כשפה שנייה, ותורם בכך לדין המתמשך בדבר הדרכים לפתוח את העברית לדוברי שפות אחרות.

העורכים האורחים הם **איהאב ח'ליל אבורביעה**, **טליה דיתשיברק וחיים דיה**. חברי סגל אלו בהתמחויות בלשון עברית כשפת אם וכשפה שנייה במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי יזמו את הוצאת הגיליון בעקבות יום העיון המחקרי שערכו במכללה, ואשר התקיים בסמיכות לפרסום התוכנית הממשלתית החדשה לקידום הוראת העברית כשפה שנייה. **ערגה הלר** העורכת היוצאת של לקסיקון, עודדה, קידמה והובילה את הפקת הגיליון עד סיום תפקידה ויציאתה להשתלמות ממושכת בגרמניה. אני רוצה בהזדמנות זו להודות לה על תרומתה הגדולה בשש השנים האחרונות להתפתחותו של לקסיקון.

בגיליון שבעה מאמרים. המאמר הראשון, מאת **רמה מנור**, עוסק במדיניות מלמעלה-למטה (top-down) של הוראת העברית לדוברי ערבית. המאמר השני, מאת **זינב אלצאנע ועארף אבו־גוידר** מתמקד באופן שבו המדיניות הלשונית של מדינות, מדיניות פורמלית ולא פורמלית, מתבטאת בתופעת ה'נוף הלשוני' המתוארת במאמרם. שני מאמרים אלו מתבוננים בעברית דרך משקפיים של מדיניות כוללת כפי שמתבטאת בתוכניות הלימוד ובמרחבי החיים שלנו. חמשת המאמרים הבאים בוחנים את סוגיית הרכישה של שפה שנייה בכלל, ובפרט של לימוד והוראת השפה העברית כשפה שנייה לדוברי ערבית. המאמר השלישי, מאת שלושת העורכים האורחים פותח את הסדרה הזו בעיון רחב על רכישה והוראה של אוצר מילים כיסוד היסודות בידע השפה. מקום מיוחד במאמרם מוקדש למאפיינים של ידיעה לעומק של מילה, ושל התנאים והדרכים לקדם את רוחב ועומק אוצר המילים בקרב לומדים. המאמר הרביעי בגיליון, מאת **אבראהים בסל**, עוסק בתופעה לשונית שהמחקר הבלשני מכנה 'תרגום שְאִילָה' (Calque), ובאופן שהיא משפיעה על רכישה של שפה שנייה בכלל ובקרב תלמידים דוברי ערבית בפרט. **תמר רכניץ** כתבה את המאמר החמישי בגיליון, שעוסק ב'טעויות התערבות', באופן שבו הן מאתגרות את תהליך רכישת העברית כשפה לדוברי ערבית ובדרכים העומדות בפני מורים להתגבר על אתגרים אלו. את שני המאמרים החותמים את הגיליון כתב **איהאב ח'ליל אבורביעה**, אחד העורכים האורחים של הגיליון. במאמר השישי הוא מצביע בין היתר על הצמצום של אוצר המילים הפרודוקטיבי בעברית של בוגרי בית ספר דוברי ערבית – צמצום שמעורר שאלות כבדות בשל שעות הלימוד הרבות המוקדשות להוראת העברית. במאמר השביעי, החותם את הגיליון, בוחן **אבורביעה** את המושג 'תחכום לקסיקלי' ככלי פדגוגי לפיתוח אוצר המילים העבריות בקרב דוברי ערבית.

אנו מקווים שגיליון זה יתרום לסוגיית פתיחתה של העברית לדוברי שפות אחרות ולדיון בהקשרי המדיניות, המרחב הגיאוגרפי והבלשני שבהם היא נוכחת כשפה שנייה.

תודה רבה לעורכי הגיליון המיוחד. תודה גדולה ומיוחדת ל**ערגה הלר** על תרומתה המכוננת בהכנת הגיליון.

קריאה משמעותית,

אריק שגב

העורך הראשי